

Gepubliceerd in *Ons Erfdeel* 2014/4.

Zie www.onserfdeel.be of www.onserfdeel.nl.

[B] **DE OORLOG ALS SCHERPRECHTER.
DAGBOEKEN VAN AUGUST BALTHAZAR
EN LEO PICARD**

Honderd jaar oud zijn de oorlogsdagboeken van de socialistische voorman August Balthazar en de journalist Leo Picard. De herinnering aan de vreselijke oorlog die beiden beschrijven, maakt hun uitgave meer dan passend. *Twee jonge Vlamingen in den Grooten Oorlog* toont op het cover de portretten van de twee jonge knapen in een pose die zielsverwantschap doet vermoeden. Het waren Vlamingen in oorlogsnood, dat wel, en ze behoorden tot de generatie die het intellectueel geïnspireerde, progressieve flamingantisme uit de belle époque had leren kennen en waarderen. Maar ze hebben elkaar nauwelijks gekend en misschien wel nooit ontmoet. Hun leven in oorlogstijd bleek uiteenlopend en de dominante lectuur van hun dagboeken is die van het contrast, niet van de verwantschap, met uitzondering dan van de liefde: in dat domein liepen hun verlangens parallel. Ook al lijkt de gemeenschappelijke uitgave van Picard en Balthazar dus wat willekeurig, hun gebundelde dagboeken leveren wel een interessante confrontatie op.

De dagboeken van Gust Balthazar beslaan twee schriftjes: het eerste bevat aantekeningen van 5 april 1915 tot 25 april 1915 die gemaakt zijn in het kamp van Soltau, het tweede is opgesteld in Göttingen en beschrijft de kampervaringen van 30 juli 1916 tot en met 10 oktober 1917. De schriftjes berusten in het familie-archief van de Balthazars. Het oorlogsdagboek van Leo Picard strekt zich uit van 7 mei 1914 tot 3 november 1915 en is hoofdzakelijk geschreven in Gent, waar Picards studie geschiedenis op dat ogenblik aan het uitmonden was in een politiek en amoureuus avontuur dat hem naar

Nederland zou doen uitwijken. Zijn kleindochter heeft het dagboek in bezit. Het is wat jammer dat we in de voetnoten de volledige beschrijving en herkomst van de dagboeken moeten ontdekken; maar voor het overige is het boek een mooie leeseditie, met annotaties, indices, fotomateriaal en bovenal een omstandige biografie van de dagboekschrijvers. Met name het portret van August Balthazar is uitgegroeid tot een volwaardige politieke biografie.

Dagboeken vormen een literair genre, dat in oorlogstijd sterker beoefend wordt. Grote gebeurtenissen zetten de pennen in beweging, de nood om herinneringen en gebeurtenissen vast te leggen wordt sterk gevoeld, de beschikbare tijd neemt toe. Gust Balthazar voelde een sterke drang om wat hij doormaakte in Soltau en Göttingen te bewaren op schrift, als geheugen voor later. “Ik heb me slechts iets te verwijten: ik had al die gemene ploertenstreken nauwkeuriger moeten aantekenen”, laat hij zich in een vroege aantekening ontvallen. Zijn notities moeten dienen om na de oorlog rekenschap te kunnen geven, van zijn eigen handelen, maar nog meer van dat van anderen: “Ik zal ze onmeedogenloos ontmaskeren”, schrijft hij op 5 april 1915, “(...) diegenen die de rechten der Vlamingen schaamteloos en schijnheilig onder de voeten hebben getrapt.”

Voor Picard was het schrijven persoonlijker. Zijn prille liefde voor Martha van Vlaenderen lijkt de grote gebeurtenis te zijn geweest om een dagboek te beginnen. We lezen een intiem dagboek, een studentendagboek ook, waarin Picard droomt van “een leven van geestelijke passie” met Martha aan zijn zijde. Veel hunker, gesmacht en liefdesgeluk domineren het dagboek, we lezen veel bespiegelingen en zielenroerselen: “het leven moet heftig zijn om schoon te zijn.”

Vanaf oktober 1914 nestelt zich een politiek verhaal in Picards persoonlijke dagboek, dat bepalend zal worden voor het levenslot van Leo en Martha. Picard treedt toe tot een clubje van radicale activisten, “Jong-Vlaanderen”, dat verregaande politieke standpunten inneemt. Deze jongeren hopen op een nieuwe toekomst waar Vlaanderen in een Groot-Nederlands verbond tot het Germaanse Rijk zou toetreden. Picards dagboek is ondubbelzinnig. “Ikzelf voel mij toch steeds

aan de Germaanse kant”, heet het op 21 oktober 1914. Enkele weken later redigeert hij een “geloofsverklaring” in anti-Belgische, Groot-Nederlandse en pan-Germaanse zin, die eindigt met: “Desnoods liever Duitser dan Belg.” Op 23 december dicteert hij een “Kerstmisgroet” die Jong-Vlaanderen eerbiedig zal aanbieden aan de Duitse keizer. In een opgenomen brief aan de Duitse historicus Karl Lamprecht, gedagtekend 29 december 1914, noemt hij Duitsland de “bevrijder van Vlaanderen” en zegt: “Wij zijn hier met velen die vol verlangen uitzien naar een Duitse zegepraal.” Op een ogenblik dat de Europese intelligentsia, onder meer na de brandschatting van de Leuvense Universiteitsbibliotheek, zich afkeert van de Duitse wetenschap en cultuur, is het een daad en een bekentenis van formaat. Schrijnend is het contrast met zijn dagboekschrijvende compagnon Balthazar, die op hetzelfde ogenblik in Duitse krijgsgevangenschap zit. Op nieuwjaarsdag 1915 heeft Picard slechts twee wensen: een politieke verdwijning (van België) en een persoonlijke vereniging (met Martha). Hij zou uiteindelijk zelf moeten verdwijnen dat jaar, maar wel met Martha.

De dagboeken geven niet zozeer de ontwikkeling van Picards ideologie weer, de geboorte van zijn activisme heeft al plaatsgevonden. Wel loopt er een spanningslijn tussen het persoonlijke en het politieke die een nieuw licht werpt op het radicale activisme waarin hij verzeild was geraakt. De jonge Picard weifelt meerdere malen over zijn levenskeuze, tussen het aangaan van de politieke strijd en de wens op een verstilld leven met Martha, “met boeken en mooie dingen”. Zijn grote frustratie is het gebrek aan middelen om met Martha te trouwen; de dagboeken bevestigen de mogelijkheid dat Picards activistische engagement, in het bijzonder het (bezoldigde) hoofdredacteurschap van *De Vlaamsche Post*, mede bepaald werd door zijn drang om Martha tot de zijne te maken. “Sedert ik mij door den daad een man voel worden, hou ik meer dan ooit van Martha”, heet het op dinsdag 26 januari 1915.

Maar Picard zou spijt krijgen van zijn daden. In de zomer van 1915 voert hij een geestelijke strijd die als een lang hiaat in het dagboek is overgeleverd; op 3 november 1915, wanneer hij Jong-Vlaanderen de rug heeft toegekeerd en in Den Haag een nieuwe carrière

is begonnen, volgt een laatste notitie. Hij zegt in een laatste weifeling de politieke strijd vaarwel en omarmt alsnog het verstilde leven:

“Na het schone avontuur van de Vlaamse strijd voor een stervend volk – nu dat ik zeer bepaald weet dat het innerlijke leven – het innerlijke leven vooral van mijn liefde tot haar – het allervoornaamste is, nu wil ik eerst aan haar wijden, mijn hele leven, en al haar zorgen veranderen in – zijn het dan ook – melancholieke liefdesbloemen.”

Hoe verschillend zijn de dilemma's van die andere Vlaming in oorlogstijd, Gust Balthazar. Als krijgsgevangene heeft Balthazar te lijden onder het Duitse juk dat Picard zo bezingt; zijn Tineke ziet hij vijf lange jaren niet, een kwellend gemis. De toon van Balthazars dagboeken is doffer. Mijmeringen, zoete herinneringen en reikhalzen naar briefjes en foto's vormen een rode draad. De aantekeningen illustreren de uitputtingsslag van het kampleven op psychisch, moreel en intellectueel vlak. Balthazar is “heimweeërig” en lusteloos, vooral op de zondag, “met z'n gewone vervelingen en zielepijnen”. “Eentonige dag in het eentonige kampleven”, klinkt het op 1 januari 1917. Heel de winterperiode voelde hij zich naargeestig:

“Verbitterd en zwartgallig liep ik rond. Nu eens dacht ik dat mijn loopbaan gebroken was, dan weer dat mijn Tineke, mijn enigste vrouwtje, me bedroog. Die laatste gedachte maakte me razend en als waanzinnig. Midderwijl was ik ziek. Gedurende dagen verliet ik mijn stroozak niet.”

Zowel in Soltau als in Göttingen, dat in de Duitse propaganda als een “modelkamp” werd ontworpen, bestemd om Vlaamse soldaten in het kader van de *Flamenpolitik* te vormen, is Balthazar politiek bedrijvig. Zijn dagboeken geven een beeld van hoe het Vlaamsgezinde leven er vorm kreeg – toneel, voordrachten, lessen, tentoonstellingen en uitstapjes – maar tonen ook het scala aan sociologische spanningen in de context van een kamp. In Soltau noemt hij zich “de spil” van de Vlaamse beweging; in Göttingen is hij voorzichtiger en vooral intellectueel actief. Hij hoedt zich ervoor om zich te laten gebruiken door de Duitsers en kiest ervoor om zich

buiten het activisme te houden: “Ik begrijp uw strijd, maar sta niet in uw rangen”, zegt hij tot August Borms, die in mei 1917 het kamp bezoekt.

Picard en Balthazar waren twee jonge Vlamingen in oorlogstijd, die naast hun flamingantische engagement vooral veel bezig waren met zichzelf, hun geliefden en hun levenslot. Het waren twintigers die op de drempel van hun toekomstige leven ook in een oorlog verzeild raakten: hun dagboeken leggen die menselijke dimensie bloot. Het maakt ze tot waardevolle oorlogsliteratuur. Voor Vlaanderen maakten Picard en Balthazar heel verschillende keuzes. Eens te meer toont de oorlog zich hier een scherprechter die genadeloos de gelederen uiteenrafelde: stonden Picard en Balthazar als linkse flaminganten in 1914 nog tamelijk dicht bij elkaar, de daad van het activisme en de ervaring van de krijgsgevangenschap dreven hen onherroepelijk uit elkaar. De scheur in de Vlaamse Beweging die het activisme was, trof ook hen. Maar Leo kreeg wel zijn Martha, en Gust kon in 1919 huwen met Tineke.

RUBEN MANTELS

HERMAN BALTHAZAR EN NICO VAN CAMPENHOUT, *Twee jonge Vlamingen in den Grooten Oorlog. Oorlogsdagboeken en levensverhaal van de flaminganten August Balthazar en Leo Picard*, Lannoo, Tielt, 2014, 384 p.